

Susreti pedagoga

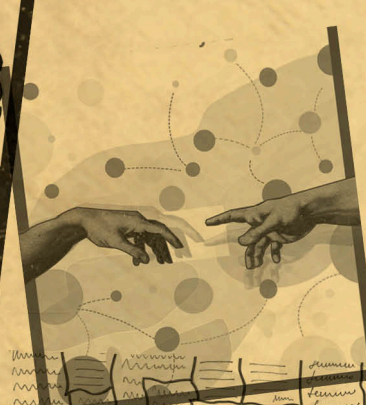
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Sadržaj

Uvodna izlaganja	8
Predrag Krstić – Svako zlo za neko dobro: Kriza i obrazovanje	9
Biljana Bodroški Spariosu – Povratak obrazovanju kao pedagoški odgovor na korona krizu	19
Mogućnosti za promenu obrazovne prakse	34
Nevena Mitranić i Živka Krnjaja – Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize COVID-19: Od slabosti ka transformativnom potencijalu	35
Dragana Purešević i Lidija Miškeljin – Nije stvar u tome šta je već šta može postati – Izgubljene mogućnosti i moguće prilike	42
Tatjana Marković – Preispitivanje teorijskih i praktičnih dimenzija inicijalnog obrazovanja vaspitača kroz regulisanost studentske prakse u vreme pandemije COVID-19	49
Ana Gardašević i Svetlana Mijajlović – Nesklad u participativnim ulogama dece i odraslih u dečjem vrtiću	57
Mirjana Senić Ružić – Angažovanje studenata u onlajn okruženju: Teorijski model zajednice koja istražuje	63
Danica Vasiljević Prodanović i Zagorka Markov – Opažanja studenata o kvalitetu onlajn nastave prema modelu istraživačke zajednice	71
Ivana Pantić – Izazovi roditeljstva u vreme krize	78
Iva Đolović i Tamara Injac – Kako onlajn nastava na fakultetima (ne) treba da izgleda	83
Društveni kontekst kao okvir za promenu obrazovne prakse	91
Vera Spasenović – Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara	92
Aleksandra Ilić Rajković – Medijska slika školovanja u uslovima pandemije	98
Aleksandar Tadić – O razlozima i primerenosti uniformne organizacije rada škola u vreme pandemije COVID-19	105
Zorica Šaljić – Izazovi u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja tokom korona krize	112
Tamara Nikolić – Šta obrazovanje jeste, a šta može da bude? Kriza kao prilika za promišljanje obrazovanja	119
Branislava Popović Čitić, Lidija Buković Branković, Marija Stojanović, Marina Kovačević Lepojević Ana Paraušić i Milica Kovačević – Nastavne prakse koje promovišu socijalno-emocionalno učenje: Korišćenje u uslovima pandemijskog obrazovanja	125
Jelena Medar i Marija Ratković – Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19	131
Vukašin Grozdić – Digitalni jaz u vreme krize: Iskustva projekta „Digitalna ekspedicija“	138
Maša Đurišić i Nataša Duhanaj – Mišljenje roditelja o saradnji sa školom tokom pandemije COVID-19	145

Perspektive različitih učesnika obrazovne prakse	151
Radovan Antonijević – Priroda interakcije u obrazovanju na daljinu	152
Jelena Vranješević – Pravo na obrazovanje u vreme pandemije: Perspektiva dece/mladih	156
Saša Dubljanin – Ograničenja i teškoće u realizaciji onlajn nastave	162
Nataša Nikolić – Mogućnosti podsticanja samoregulacije u onlajn okruženju	168
Dobrinka Kuzmanović – Izazovi nastavnika u radu sa učenicima iz osetljivih socijalnih grupa tokom pandemije koronavirusa	173
Nina Jovanović i Tanja Topalović – Očekivanja od uloge pedagoga u toku pandemije COVID-19: Perspektiva učenika, nastavnika i uprave škole	180
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak i Danijela Živanović – Značaj i uloga stručnih saradnika u realizaciji nastave na daljinu i nastave po kombinovanom modelu	188
Jela Stanojević – Didaktička preispitivanja iz ugla pedagoga u vreme krize	193
Ivan Davidović – Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi – Primer Savremene gimnazije	198
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak, Danijela Živanović i Mirjana Sremčević – Mladi i mediji u doba krize	205
Participacija kao temelj promena obrazovne prakse	210
Nataša Matović – Participacija nastavnika u onlajn istraživanju	211
Kristinka Ovesni – Strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika u periodu nesigurnosti i krize	218
Lidija Radulović i Luka Nikolić – Obrazovanje nastavnika u vreme krize: Šta se dešava sa socijalnom dimenzijom nastave	224
Milan Stančić – Ocenjivanje učenika tokom prve godine pandemije: Od menjanja paradigme do tehničkih rešenja	231
Aleksandra Pejatović i Dubravka Mihajlović – Obrazovanje odraslih u vreme krize – Između opstanka i daljeg razvoja	239
Violeta Orlović Lovren i Neda Čairović – Pandemija COVID-19 – Kriza i(li) prilika za preispitivanje prakse podučavanja univerzitetskih nastavnika	246
Jovan Miljković i Branka Radovanović – Jugoslovenska koncepcija delovanja u vanrednim situacijama i obrazovanje i učenje odraslih: Lekcije iz prošlosti	254
Bojan Ljujić – Tehnološka spremnost odraslih učesnika na izazove onlajn obrazovanja uslovljene pandemijom virusa COVID-19	259

TEHNOLOŠKA SPREMNOST ODRASLIH UČESNIKA NA IZAZOVE ONLAJN OBRAZOVANJA USLOVLJENE PANDEMIJOM VIRUSA COVID-19¹

Bojan G. Ljujić²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

Predmet ovog teorijsko-empirijskog, kvalitativnog istraživanja bila je percepcija studenata o pohađanom onlajn obrazovanju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu od proglašenja pandemije virusa COVID-19. Ciljem istraživanja bili smo fokusirani na ispitivanje načina na koji studenti percipiraju tehnološku spremnost odraslih učesnika u onlajn obrazovanju. Uzorak istraživanja je činilo 17 studanata 4. godine sa studijske grupe za andragogiju. Rezultati istraživanja ukazuju na to da su i studenti i nastavnici mahom nespremni u kontekstu primene savremenih tehnoloških veština u onlajn obrazovanju. Dobijeni rezultati ukazali su na aktuelan problem i potencijalna rešenja koja bi mogla da budu usmerena ka andragoškom osvešćivanju učesnika u onlajn obrazovanju odraslih o ljudskoj suštini savremenih tehnologija u skladu sa kojom one ne bi trebalo da budu barijere obojene pritiskom pandemijske krize, već podrška u praktičnom onlajn obrazovnom radu.

Ključne reči: onlajn obrazovanje odraslih, tehnološka spremnost učesnika u onlajn obrazovanju, savremene tehnološke veštine, studenti andragogije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, pandemija virusa COVID-19.

Uvod

Svetska zdravstvena organizacija je proglasila pandemiju virusa COVID-19 u martu 2020. godine (Oyedotun, 2020), a ubrzo nakon toga Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija iznosi preporuku da se obrazovanje na svim nivoima, kao i u obrazovanju odraslih, pomeri ka onlajn vidovima realizacije (Fatoni et al., 2020; Tadesse & Muluye, 2020; UNESCO, 2020; United Nations, 2020). U Srbiji kao i u većini zemalja u svetu, već u martu 2020. godine u potpunosti je obustavljena tradicionalna nastava u obrazovnim institucijama svih nivoa i obrazovanju odraslih (Pavlović i sar., 2021). Obrazovni sistem Srbije, kao i obrazovni sistemi u ostatku sveta, ovu tranziciju sa tradicionalne na onlajn nastavu nisu dočekali u potpunosti spremni (Budur et al., 2021; Teymori & Ali Fardin, 2020).

---

¹ Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta *Čovek i društvo u vreme krize* koji finansira Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

² bojangljujic@gmail.com

Kompleksnost procesa prelaska sa tradicionalnog na onlajn obrazovanje, kao i naučno opravdana nužnost centriranja onlajn obrazovanja odraslih na odraslog polaznika (Ljujić, 2017; Ljujić i Senić Ružić, 2020), pokrenula nas je na empirijsko ispitivanje percepcije studenata (odraslih polaznika) koje se tiču pohađane onlajn nastave u pandemijskim uslovima. Fokus nam je bio na tehnološkoj spremnosti učesnika da odgovore na izazove onlajn obrazovanja koje je nametnula pandemija, koja je u ranijim teorijskim i empirijskim istraživanjima prepoznata kao jedan od ključnih aspekata onlajn obrazovanja odraslih (Ljujić, 2021a). Terminom i fenomenom „tehnološka spremnost“ pokušali smo da objedinimo spremnost za primenu *savremenih tehnoloških veština*.

Uvažavajući centralnu poziciju studenata u onlajn obrazovanju kao i u istraživanjima koja smo ranije sproveli (Ljujić, 2021b), verujemo da njihove percepcije mogu da ukažu na prednosti, nedostatke i potencijalna rešenja za unapređenje prakse onlajn obrazovanja, a time da nam zaista daju odgovor na pitanje „Kako dalje?“, bar u ovom obimom skromnom, ali sadržinski suštinskom domenu kome smo dali primat.

Metodološki okvir istraživanja

Ovo kvalitativno istraživanje ima za predmet percepciju studenata (odraslih polaznika) koja se tiče pohađane onlajn nastave u pandemijskim uslovima na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Imajući u vidu da je cilj istraživanja bio ispitivanje percepcije studenata o gore navedenom, tragali smo za odgovorom na istraživačko pitanje: Kakva je percepcija studenata koja se odnosi na sopstvenu tehnološku spremnost i tehnološku spremnost nastavnika uz fokus na primenu savremenih tehnoloških veština u onlajn nastavi?

Uzorak istraživanja je činilo 17 studenata 4. godine andragogije sa Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu koji su pohađali onlajn nastavu nakon izbivanja pandemije. Podaci su prikupljeni primenom tehnike anketiranja i upitnika sastavljenog od 12 pitanja otvorenog tipa, od kojih je jedno bilo relevantno iz ugla navedenog aspekata onlajn obrazovanja odraslih koji nam je bio u istraživačkom fokusu. Istraživanje je sprovedeno elektronskim putem tokom februara 2021. godine, a prikupljeni podaci su grupisani, kategorisani i tematski analizirani. Interpretacijom smo pokušali da prikupljene podatke sagledamo u kontekstu relevantnih istraživanja iz oblasti onlajn obrazovanja odraslih, posebno onih koja su se pojavila nakon izbivanja pandemije virusa COVID-19.

Spremnost učesnika u onlajn obrazovanju za primenu savremenih tehnoloških veština

Onlajn obrazovanje konceptualno i praktično je nezamislivo bez posedovanja i primene savremenih tehnoloških veština od strane učesnika. Mnogo je vidova,

određenja i autora koji se bave savremenim tehnološkim veštinama (Ljujić, 2021a). One su fenomenološki srodne, iako se mogu diferencirati, postoje preklapanja u njihovim komponentama od kojih se neke smatraju manje, a neke više značajnim iz ugla realizacije onlajn obrazovanja odraslih. Kao posebno bitne možemo istaći veštine poput sledećih: pronalaženje i evaluacija informacija (Catts & Lau, 2008), upotreba tehnologija u svrhu razmena ideja, participacije i kolaboracije (Petrina, 2007), kombinovanje i kreiranje obrazovnih kompjuterskih mreža (Rivoltella, 2008), mudro konzumiranje, proaktivnost i kritičnost u kontaktu sa informacijama koje su dostupne putem medija (Poter, 2011), operacionalnost, interaktivnost i komunikativnost u virtuelnim okruženjima (Livingstone et al., 2005; Ljujić, 2017; Ljujić i Senić Ružić, 2020) i upotreba digitalnih alata u funkciji realizacije onlajn obrazovanja (Fee, 2009).

Sve rečeno implicira da uspešnosti onlajn obrazovanja odraslih doprinosi spremnost učesnika za primenu savremenih tehnoloških veština, te nas je interesovalo kako studenti posmatraju ovu problematiku u kontekstu pohađane onlajn nastave na fakultetu od izbivanja pandemije. Odgovori studenata se mogu svrstati u dve kategorije i kada se radi o njihovoj percepciji sopstvene spremnosti i kada se radi o percepciji spremnosti nastavnika. Prva kategorija odgovora ukazuje na to da studenti veruju da su i oni i nastavnici relativno nesprenni za primenu savremenih tehnoloških veština (10 studenata je izrazilo ovakvo mišljenje). Neki od odgovora³ su sledeći:

Studentski komentar (S1): „Na početku sam mislila da sam sasvim spremna za korišćenje tehnologija, ali sam tokom ovog perioda shvatila da postoji ogroman prostor za unapređivanje veština korišćenja različitih tehnologija i upoznala se sa brojnim mogućnostima njihovog prilagođavanja sopstvenim potrebama. Nisam stekla utisak da su nastavnici bili spremni za korišćenje onih tehnologija za koje su se opredelili.“

Studentski komentar (S2): „Prelazak na onlajn nastavu nas je sve zatekao nesprenne, veliki deo nas se tada prvi put susreo sa Zoom-om ili nekom drugom platformom za učenje. Za sebe ne bih rekla da sam bila stoprocentno spremna, ali sam već kroz nedelju dana rada shvatila kako ćemo funkcionisati, sarađivati, deliti informacije. Većina profesora se takođe brzo snašla i prilagodila korišćenju različitih alata, ali nekoliko njih nije sve do kraja drugog semestra.“

Studentski komentar (S3): „Moja nesprennost je bila prevelika u svakom aspektu od aktivne participacije, preko korišćenja resursa za učenje, do aktivnog slušanja i pronalaženja načina primene onoga što sam dobila putem predavanja. S druge strane profesori su držali onlajn predavanja kao tradicionalna.“

Studentski komentar (S4): „U proces onlajn obrazovanja ušao sam potpuno nesprenan, čak sam tokom prezentacije imao tehničkih problema čijim sam

---

³ Radi poštovanja anonimnosti i prava na privatnost ispitanika, odgovori su označeni velikim slovom "S" i rednim brojem komentara u tekstu.

rešavanjem naučio nešto novo. Što se profesora tiče mislim da nisu bili preterano spremni za uspešno vladanje tehnologijama.“

Druga kategorija odgovora ukazuje na to da studenti smatraju da su i oni i nastavnici relativno spremni za primenu savremenih tehnoloških veština (7 studenata se ovako izjasnilo). Slede pojedine ilustracije:

Studentski komentar (S5): „Mislim da su se obe strane adekvatno spremile i da je ovo više pitanje inkubiranja ideja kako da se poboljša kvalitet koji će doći.“

Studentski komentar (S6): „Spremnost studenata i nastavnika na prelaz na onlajn obrazovanje je veoma uspešan, svi smo se dobro snašli.“

Studentski komentar (S7): „Mislim da su obe strane zadovoljavale osnovne kriterijume za održavanje onlajn nastave.“

I pored toga što su rezultati do kojih smo došli dobijeni ispitivanjem malog uzorka specifične populacije odraslih (studenata), kao i činjenice da su ispitanici prilično ujednačeni u svojim percepcijama spremnosti za primenu savremenih tehnoloških veština od strane učesnika u onlajn obrazovanju, oni ipak ukazuju na izvesne probleme koje valja prodiskutovati. Naime, empirijska istraživanja stara i više od petnaest godina govore o tome da su mlađi odrasli visoko rangirani na skalama savremenih tehnoloških veština (Livingstone et al., 2005). Novija istraživanja potvrđuju da je ovaj trend aktuelan i danas, pa čak i da se više ne odnosi samo na mlade, već i na starije odrasle (Gouëdard et al., 2020; Pouzevara et al., 2020). Imajući to u vidu, logično je da se zapitamo zbog čega mlađi i stariji odrasli sa visokim nivoom savremenih tehnoloških veština pokazuju nespremnost u njihovom praktičnom manifestovanju. Izvesno je da odgovor leži u specifičnosti sfere u kojoj je pomenute veštine potrebno demonstrirati. Verovatno je da će se spremnost za primenu savremenih tehnoloških veština percipirati pozitivnije u sferi zabave i razonode (Kende, 2014), nego što je to slučaj u našem istraživanju kada se radi o sferi obrazovanja. Čini se da nivo formalizovanosti, strukturiranosti i proceduralnosti određene sfere znatno doprinose percepcijama spremnosti za demonstriranje savremenih tehnoloških veština. Kada se tome pridoda i pritisak nametnut vanrednim kriznim okolnostima izazvanih pandemijom, rezultati do kojih smo došli postaju još jasniji. U prilog tome idu rezultati novijih istraživanja prema kojima postoje prepreke u ispoljavanju savremenih tehnoloških veština kod studenata u domenu kontrole procesa učenja (Cidral et al., 2020; Pouzevara et al., 2020; Reyes et al., 2021), samousmerenosti u procesu učenja i prihvatanja načina rada karakterističnog za onlajn obrazovanje (Pouzevara et al., 2020). Novija istraživanja govore o sličnim preprekama kod nastavnika koji imaju otpor prema demonstriranju savremenih tehnoloških veština u obrazovnoj komunikaciji sa studentima i pored njihove visoke razvijenosti (Kumar et al. 2008), usled osećaja nelagodnosti i zastrašujuće obuzetosti tehnologijama koja onemogućava adekvatnu transformaciju kurikuluma u virtuelna

okruženja zbog evidentne prisutnosti otpora prema primeni novih tehnologija (Badri et al., 2014).

Čini se da se savremene tehnološke veštine, iako ih posedujemo u teorijskom smislu, praktično teško ispoljavaju u kompleksnoj sferi obrazovanja koja je dodatno opterećena epidemiološkom krizom. Odatle percepcije studenata iz našeg istraživanja koje su srodne sa percepcijama učesnika u onlajn obrazovanju iz nekih novijih istraživanja (Di Pietro et al., 2020; Espino-Díaz et al., 2020; Fatoni et al., 2020; Gouëdard et al., 2020; Naroo et al., 2020; Pouzevara et al., 2020; Reyes et al., 2021), a koje impliciraju da je obrazovanje, iznuđenom tranzicijom na onlajn realizaciju, paradoksalno izgubilo svoje suštinske kvalitete – samostalnost učesnika, razmenu, aktivnu participaciju, saradnju, kolaboraciju, povezivanje, proaktivnost, kritičnost, skepticizam. Savremene tehnološke veštine koje posedujemo teško ispoljavamo kao učesnici u onlajn obrazovanju, a osnovne prednosti onlajn obrazovanja postaju njegova glavna ograničenja.

Zaključna razmatranja – Kako dalje?

U poslednjih desetak godina, naročito u poslednje dve godine trajanja pandemije kao da koncepcija o „digitalim urođenicima“ i „digitalnim imigrantima“ (Prensky, 2001) bleđi u praktičnom smislu. Kako je savremeni svet nametnuo potrebu za opštim osposobljavanjem u kontekstu savremenih tehnoloških veština, gotovo da se gube razlike u ovom domenu između mladih i starijih odraslih o čemu svedoče rezultati ranije spomenutih istraživanja (Badri et al. 2014; Gouëdard et al., 2020; Pouzevara et al., 2020). Ovo nikako ne umanjuje značaj i potrebu ispitivanja faktičkog nivoa tehnološke spremnosti i savremenih tehnoloških veština, koji su do sada uglavnom bili istraživani fokusiranjem na percepcije participanata u empirijskim istraživanjima (Ljujić, 2017). Tako, kao da više nisu prisutni drugačiji zadaci za studente („digitalne urođenike“) i nastavnike („digitalne imigrante“) u kontekstu onlajn obrazovanja, a u smislu razvoja savremenih tehnoloških veština, kako je navedeno u ranijim istraživanjima (Ljujić, 2015). Uvažavajući rezultate istraživanja o kojima je bilo reči, pre bi se moglo reći da se i studenti i nastavnici danas nalaze pred istim zadatkom koji nije više toliko u vezi sa podizanjem nivoa savremenih tehnoloških veština, već se odnosi na pronalaženje načina za prevazilaženje barijera (strahova, prezasićenosti, neprijatnosti, otpora, pasivnosti, osećaja lične neodgovornosti i odgovornosti drugog za sopstveno učenje), koje doprinose tome da se tehnološka spremnost i savremene tehnološke veštine ne ispolje i ne demonstriraju u onlajn obrazovnoj praksi. Kroz andragoške intervencije bi trebalo raditi na osveščivanju pandemijskom krizom obeshrabrenih učesnika u onlajn obrazovanju odraslih o pomenutim barijerama i podsećanju na ideju koju je šezdesetih godina XX veka izneo Maršal Makluan prema kojoj je „medij produžetak čoveka“ (McLuhan, 2008). Naime, svako tehnološko rešenje proističe iz same prirode čoveka, budući da je rezultat jedne ili više osvešćenih i nezadovoljenih čovekovih potreba. U tom smislu, tehnologije ne bi trebalo da zastrašuju, već da budu u funkciji podrške delovanju u svim sferama života.

Čovek bi trebalo da ih shvati upravo kao takve i da, u skladu sa njihovom ljudskom suštinom, radi na podizanju svoje tehnološke spremnosti i njenoj demonstraciji u praksi. Budući da je onlajn obrazovanje odraslih jedna od najbitnijih delatnosti u ovom istorijskom periodu, svi gorenavedeni opšti imperativi bi trebalo da se implementiraju i u ovoj delatnosti. Promenom pristupa u razumevanju tehnologija kod učesnika u onlajn obrazovanju odraslih, njihovo razumevanje kao ljudske kreacije koja je u funkciji čovekovih potreba verovatno bi pozitivno doprinelo stepenu i kvalitetu ispoljavanja tehnološke spremnosti u onlajn obrazovnoj praksi od strane svih učesnika, a time bi, verovatno, njihove percepcije bile pozitivnije od onih na koje ukazuju rezultati našeg istraživanja.

Literatura

- Badri, M., Al Rashedi, A., Yang, G., Mohaidat, J., & Al Hammadi, A. (2014). Technology Readiness of School Teachers: An Empirical Study of Measurement and Segmentation. *Journal of Information Technology Education: Research*, 13, 257-275.
- Budur, T., Demir, A., & Cura, F. (2021). University Readiness to Online Education during Covid-19 Pandemic. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, 8(1), 180-200.
- Catts, R., & Lau, J. (2008). *Towards Information Literacy Indicators*. Paris: UNESCO.
- Cidral, W., Aparicio, M., & Oliveira, T. (2020). Students' long-term orientation role in e-learning success: A Brazilian study. *Heliyon*, 6(12), 1-12.
- Di Pietro, G., Biagi, F., Costa, P., Karpinski, Z., & Mazza, J. (2020). *The likely impact of COVID-19 on education: Reflections based on the existing literature and recent international datasets*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Espino-Díaz, L., Fernandez-Caminero, G., Hernandez-Lloret, C-M., Gonzalez-Gonzalez, H., & Jose-Luis Alvarez-Castillo, J-L. (2020). Analyzing the Impact of COVID-19 on Education Professionals. Toward a Paradigm Shift: ICT and Neuroeducation as a Binomial of Action. *Sustainability*, 12(14), 1-10.
- Fatoni, A., Arifiati, N., Nurkhayati, E., Nurdiawati, E., Fidziah, E., Pamungkas, G., Adha, S., Irwan, H., Purwanto, A., Julyanto, O., & Azizi, E. (2020). University Students Online Learning System During Covid-19 Pandemic: Advantages, Constraints and Solutions. *Sys Rev Pharm*, 11(7), 570-576.
- Fee, K. (2009). *Delivering e-Learning: A complete strategy for design, application and assessment*. London/Philadelphia: Kogan Page.
- Gouédard, P., Pont, B., & Viennet, R. (2020). *Education responses to COVID-19: Implementing a way forward*. Paris: OECD.
- Kende, M. (2014). *Global Internet Report 2014 - Open and Sustainable Access for All*. Washington: Internet Society.
- Kumar, N., Che Rose, R., & Lawrence, J. (2008). Teachers' Readiness to Use Technology in the Classroom: An Empirical Study. *European Journal of Scientific Research*, 21(4), 603-616.

- Livingstone, S., Bober, M., & Helsper, E. (2005). *Internet Literacy among children and young people*. London: School of Economics and Political Science (Department of Media and Communication).
- Ljujić, B. (2015). Andragoške specifičnosti obrazovanja u kompjuterskoj učionici. *Andragoške studije*, 2015(2), 143-163.
- Ljujić, B. (2017). *Obrazovanje kao činilac upotrebe Interneta u slobodnom vremenu odraslih* (neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ljujić, B. i Senić Ružić, M. (2020). Studenti kao kreatori obrazovnog sadržaja u online obrazovanju odraslih. *Andragoške studije*, 2020(1), 179-195.
- Ljujić, B. (2021a). Internet pismenost kao nužnost u doba krize – andragoške specifičnosti. U I. Jeremić, N. Nikolić, i N. Koruga (ur.), *Vaspitanje i obrazovanje u digitalnom okruženju* (str. 233-238). Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije.
- Ljujić, B. (2021b). Onlajn obrazovanje odraslih: kada alternativa postane nužnost. U Š. Alibabić (ur.), *Život u kriznim vremenima – andragoški pogledi* (str. 91-104). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- McLuhan, M. (2008). *Razumijevanje medija*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Naroo, S. A., Morgan, P. B., Shinde, L., & Ewbank, A. (2020). The Impact of COVID-19 on Global Contact Lens Education. *Journal of Optometry*, 15(1), 60-68.
- Oyedotun, T. D. (2020). Sudden change of pedagogy in education driven by COVID-19: Perspectives and evaluation from a developing country. *Research in Globalization*, 2(1), 1-5.
- Pavlović, A., Ivanišević, A., Radišić, M., i Lošonc, A. (2021). Uticaj COVID-19 i on-line učenja na visoko obrazovanje u Srbiji. U V. Katić (ur.), *XXVII Skup Trendovi razvoja: „On-line nastava na univerzitetima“* (str. 189-192). Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu.
- Petrina, S. (2007). *Advanced Teaching Methods for the Technology Classroom*. Hershey/London/Melbourne/Singapore: Information Science Publishing.
- Poter, Dž. (2011). *Medijska pismenost*. Beograd: Clio.
- Pouzevara, S., Ryan, J., & Bazer, S. (2020). *School-based technology and the shift to remote learning during COVID-19: Exploring remote learning readiness of school districts in the Philippines White Paper*. Washington: United States Agency for International Development (USAID).
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon*, 9(5), 1-6.
- Reyes, J. R. S., Grajo, J., Comia, L. N., Talento, M. S., Ebal, L. P. A., & Mendoza, J. J. O. (2021). Assessment of Filipino Higher Education Students' Readiness for e-Learning During a Pandemic: A Rasch Technique Application. *Philippine Journal of Science*, 150(3), 1007-1018.
- Rivoltella, P. C. (2008). From Media Education to Digital Literacy: A Paredigm Change?. In P. C. Rivoltella (Ed.), *Digital Literacy: Tools and Methodologies for Information Society* (pp. 217-230). Hershey (US)/London (UK): IGI Publishing (an imprint of IGI Global).
- Tadesse, S., & Muluye, W. (2020). The Impact of COVID-19 Pandemic on Education System in Developing Countries: A Review. *Open Journal of Social Sciences*, 8(10), 159-170.

Teymori, A. N., & Ali Fardin, M. (2020). COVID-19 and Educational Challenges: A Review of the Benefits of Online Education. *Annals of Military and Health Sciences Research*, 8(3), 1-4.

UNESCO (2020). *UNESCO Covid-19 Education Response: Education Sector Issue Notes*. Paris: UNESCO.

United Nations (2020). *Policy brief: Education during COVID-19 and beyond*. San Francisco: UN.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

616.98:587.834]: 37.091(082)(0.034.2)
37.091:004(082)(0.034.2)
37.018.43.004(082)(0.034.2)
371.68/.69(082)(0.034.2)
37.091.3(082)(0.034.2)

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП СУСРЕТИ ПЕДАГОГА (2022 ; БЕОГРАД)
Образовање у време кризе и како даље [Електронски извор] : зборник радова / Nacionalni naučni skup Susreti pedagoga, 7. мај 2022, Београд ; уредници Živka Krnjaja, Mirjana Senić Ružić, Zorica Milošević. – Београд : Филозофски факултет Универзитета, Институт за педагогiju и андрагогiju : Педагошко друштво Србије, 2022 (Београд : Институт за педагогiju и андрагогiju). – 1 USB флеш меморија ; 8 x 12 x 1 cm

Sistemska zahtevi: Nisu navedeni. – Nasl. sa naslovnog ekrana. – Tiraž 100. – Napomene i bibliografske reference uz radove. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-80712-45-1 (IZPIA)

- а) Пандемија – Образовање – Зборници
- б) Информациона технологија – Образовање – Зборници
- в) Настава – Методе – Зборници
- г) Електронско учење – Зборници
- д) Учење на даљину – Зборници
- ђ) Наставна средства – Зборници

COBISS.SR-ID 62675209